

Katedra dějin umění a kulturního dědictví

**Recenzja doktoratu wdrożeniowego pana mgr Kacpra Szewczyka pt.:
*Architektura i tożsamość. Problem wartościowania, promocji
i konserwacji zabytkowych organizmów miejskich na terenie
województwa łódzkiego, napisanego pod kierunkiem dr hab. Piotra
Gryglewskiego prof. UŁ.***

Rozprawa doktorska dotyczy założeń urbanistycznych miast położonych w granicach województwa łódzkiego, włączając oczywiście główne miasto, siedzibę władz wojewódzkich. Badania prowadzone były w ramach pełnionych obowiązków w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi, a więc doktorant miał możliwość praktycznego zaznajomienia się z problemami stawianymi przez współczesną konserwację.

Kandydat przygotował w ramach wdrożenia poradnik do mieszkańców oraz wewnętrzne dokumenty przedstawiające sytuację danego miasta pod względem konserwatorskim. Te dwa praktyczne teksty stanowią największy dorobek pana Szewczyka.

W pierwszej części rozprawy odnajdujemy krótki rys historyczny badań konserwatorskich oraz najważniejsze postulaty badawcze w XXI wieku. Wydawało mi się, że dywagacje od starożytności i średniowiecza są niepotrzebne, ale z drugiej strony nie znałem tej problematyki, więc z zainteresowaniem przeczytałem ten fragment doktoratu. Praktycznie najważniejsze są rozważania dotyczące XIX-wiecznych metod ochrony zabytków, które stanowią podstawy dla dzisiejszych reguł.

Katedra dějin umění a kulturního dědictví

Filozofická fakulta Ostravské univerzity / Reální 5 / 701 03 / Ostrava / Česká republika
ff.osu.cz / alive.osu.cz

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Autor doktoratu omawia geograficzne i historyczne aspekty dotyczące regionu, wraz z utworzeniem Województwa Łódzkiego w 1999 roku, chociaż należy pamiętać, że był to częściowo powrót do poprzedniej struktury województwa (od 1919 do 1939 oraz 1945 do 1975). Oczywiście granice administracyjne się zmieniały wielokrotnie.

Zresztą pan Szewczyk omawia podziały administracyjne na przestrzeni dziejów od średniowiecza do współczesności, pokazując rekonstrukcje planów urbanistycznych niektórych miast z XVI oraz XVIII wieku. Można zobaczyć, jak zmieniała się struktura miast.

W rozdziale czwartym znajdujemy podstawowe założenia wdrożenia planów doktoratu, przedstawiając praktyczne możliwości badawcze.

W tej części omówione zostały podstawy prawne działalności urzędów konserwatorskich które wyznaczają odpowiednim służbom pole działania. Przywołane zostały też międzynarodowe porozumienia, które regulują sprawy konserwatorskie. Autor przedstawia różnice między konserwacją jako utrwaleniem a konserwacją jako rewitalizacją. Ważna jest również edukacja, stąd opis działalności edukacyjnej Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dotyczy to popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym, ale również konkursów na plakat promujący ochronę zabytków, czy też konkurs fotograficzny. Na pozór wydawałoby się, że są to działania nie wiele skuteczne w staraniach zachowania największej części tkanki zabytkowej miasta, a jednak wielu uczestników działań edukacyjnych po raz pierwszy dostrzega problemy konserwatorskie. Drugi ważny rodzaj edukacji to szkolenie dla społecznych opiekunów zabytków w dziedzinie historii sztuki, ale również

Katedra dějin umění a kulturního dědictví

Filozofická fakulta Ostravské univerzity / Reální 5 / 701 03 / Ostrava / Česká republika
ff.osu.cz / alive.osu.cz

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

archeologii. Właśnie przygotowany *Poradnik konserwatorski* w ramach wdrożenia stał się przewodnikiem dla nich. Ważne były też szkolenia prowadzone przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Zatem prawo i historia sztuki dają podstawy do egzekwowania zasad ochrony zabytków.

Ważne w komunikacji są portale społecznościowe, przez urząd konserwatorski został wykorzystany portal Facebook, jako kanał nieformalnych komunikacji, swobodniejszy od oficjalnej strony internetowej. Pewne grupy wiekowe korzystają z Facebooka ale inne zaglądają chętniej na platformę X lub LinkedIn. Ta ostatnia jest chętnie używana jest przez naukowców.

Słusznie zauważa autor doktoratu, że zmieniają się kryteria identyfikacji zabytku, a więc co raz częściej klasyfikowane są obiekty z okresu międzywojennego oraz powojennego modernizmu, ale też z czasów socrealizmu. Dotyczy to zarówno poszczególnych budowli jak i historycznych układów urbanistycznych.

W ich przypadku analizowany jest przykład z Spicymierza. Tę część rozprawy warto było rozszerzyć i wskazać na wyjątkowe cechy układu urbanistycznego tego miasta. Być może autor rozprawy doktorskiej przygotuje artykuł, w którym będzie mógł rozwinać niektóre wątki.

Ciekawa jest prezentacja radialnego układu urbanistycznych osady pruskiej Nowosolna z początku XIX wieku. Doktorant kreśli historię destrukcji tej miejscowości, wyburzenia budynków i przeniesienie niektórych domów do skansenu przy Muzeum Włókiennictwa w Łodzi. Usunięcie całego układu

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

z ewidencji zabytków w 2021 przypieczętował proces destrukcji tego niezwykle ważnego z punktu widzenia historii sztuki miejsca.

Poznajemy też pojęcie krajobrazu kulturowego, może trochę mało znalazło się objaśnień i przykładów, pan Szewczyk podkreśla, że nie zajmuje się tego typu zagadnieniami, ale chętnie bym dowiedział się więcej.

Autor rozprawy doktorskiej podjął się przygotować własne kryteria wartościowania historycznych układów urbanistycznych odwołując się do ustawy o ochronie zabytków. Jako pragmatyk nie próbuje on poprawiać tej ustawy tylko dostosować odpowiednie zagadnienia tak aby były one najkorzystniejsze z punktu ochrony zabytków. A więc podstawy teoretyczne i doświadczenie zawodowe pozwoliły przygotować praktyczne kryteria wartościowania układów urbanistycznych.

1. Kryterium porównawcze dla wartości danej miejscowości na tle zasobu całego regionu
2. Określenie wspólnych podstawowych kryteriów do weryfikacji zasobu zabytkowego
3. Wyróżnienie tych miejscowości, które zasługują na szczegółowe opracowanie i przygotowanie poradników popularyzatorskich i wewnętrznych dokumentów.

I znowu pragmatyzm zwycięża, autor rozprawy przyjmuje istniejącą strukturę urzędu i proponuje nowe rozwiązania, zgodne z obowiązkami pracowników, bowiem dostrzega on, że każde województwo ma własną specyfikę, jeśli chodzi o struktury organizacyjne i instrukcje. Zatem powinno się dostosować kryteria do możliwości danego regionu. Wydaje mi się, że trzeba też wziąć pod uwagę różnice w układach urbanistycznych, technicznego zachowania zabytków i ich specyfiki, ale również

Katedra dějin umění a kulturního dědictví

Filozofická fakulta Ostravské univerzity / Reální 5 / 701 03 / Ostrava / Česká republika
ff.osu.cz / alive.osu.cz

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

poziomu destrukcji na danym terenie. Na pewno najważniejsza jest ochrona drewnianej architektury miast bowiem zachowało się jej bardzo mało w porównaniu do architektury murowanej. Autor świetnie zna strukturę łódzkiego urzędu i z łatwością analizuje poszczególne jednostki organizacyjne.

Realizacja projektu badawczego pozwoliła autorowi zweryfikować możliwości organizacyjne działań merytorycznych, w tej części pracy padają słowa krytyczne, ale są one wyważone i dyplomatyczne. Jak słusznie zauważył pan Szewczyk realizacja wdrożenia wymagała równowagi między zakresami obowiązków podstawowych komórek i dodatkowymi zadaniami wynikającymi z projektu. Autor wymienia też doświadczenia, które powinien mieć urzędnik.

W rozdziale piątym doktorant przedstawił źródła informacji o zabytkach, a więc wskazał on instytucje, które posiadają dokumentację jak Narodowy Instytut Dziedzictwa, wraz z portalem internetowym zabytek.pl oraz materiały edukacyjne na stronach internetowych 16 Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków w Polsce. Następnie autor scharakteryzował poszczególne portale w Małopolsce, Lubuskim, Podkarpackim,

Tak też podstawy teoretyczne i znajomość działalności różnych urzędów w Polsce pozwoliły przygotować doktorantowi wnikliwy *Poradnik konserwatorski*. W dalszej części rozprawy mamy charakterystykę zabytków w województwie łódzkim, czyli 23 historyczne układy urbanistyczne w 20 miastach. Dla praktycznych potrzeb doktorant przeprowadził ankiety dotyczące miast w Województwie Łódzkim, przede wszystkim w formie elektronicznej ale również w przypadku miasta Dąbrowica ankietę przygotowano w formie tradycyjnej, na formularzach papierowych. Szkoda, że nie powstało więcej klasycznych ankiet, byłaby to okazja dokonania porównań nad wartością jednej i drugiej formy ankietowania.

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ankiety ukazały w jaki sposób pracownicy wojewódzkich urzędów ochrony zabytków rozumieją problematykę ochrony układów urbanistycznych. Autor omawia poszczególne pytania i odpowiedzi na nie. Gdyby dokonano ankietę w całej Polsce prawdopodobnie powstałoby więcej wniosków.

Jak stwierdza pan Szewczyk respondenci zwrócili uwagę na potrzebę decentralizacji podejścia konserwatorskiego i pozwolenie o decydowaniu w zależności od lokalnych uwarunkowań, wskazujące jakich elementów brakuje w opracowaniu koncepcji konserwatorskich. W podsumowaniu wyników ankiet autor rozprawy doktorskiej formułuje następujące wnioski:

- Ochrona zabytków urbanistycznych jest ważnym elementem prac urzędów ochrony zabytków:
- Przede wszystkim jest to widoczne w małych i średnich miast historycznych
- Respondenci pozytywnie oceniają działania służb w tej dziedzinie
- Dostrzegają oni również ważność przekształceń całych struktur miejskich

Pozostałe aspekty dotyczą słabych punktów w systemie ochrony zabytków. Autor szczegółowo omawia wyniki ankiet prowadzonych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków

Miejscowość Dąbrowice stało się przedmiotem szczegółowej analizy. Do dokładnego opracowania wykorzystano źródła kartograficzne oraz ikonograficzne w postaci fotografii, szkiców i rysunków. Odwołano się do archiwalnych opracowań konserwatorskich, z 1982 i 1990 roku. Zatem pan Szewczyk miał możliwość dokonania porównań. Dodatkowo przygotował spotkanie z mieszkańcami miasta, aby przedstawić wyniki swoich badań. Do spotkania przygotowany został kilkutronicowy konspekt.

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Autor rozprawy doktorskiej przedstawił obwita bibliografię a w załącznikach foldery i dokumenty przygotowane przez niego.

Coraz bardziej doceniam zasady doktoratu wdrożeniowego, a przede wszystkim praktyczny aspekt pracy naukowej, dlatego z przyjemnością zapoznałem się z dorobkiem doktoranta. Rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim w dziedzinie nauk o sztuce (według polskiego prawa: art. 187 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 nr 1669) i ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20.07.2018 r. (Dz. U. 2018 nr 1668 z późn. zm), dlatego wnioskuję do Komisji UŁ ds. stopni naukowych w dyscyplinach nauki o kulturze i religii oraz nauki o sztuce o dopuszczenie pana Mgr Kacpra Szewczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Waldemar Deluga

Ostrawa, 03. 09. 2026

Katedra dějin umění a kulturního dědictví

Filozofická fakulta Ostravské univerzity / Reální 5 / 701 03 / Ostrava / Česká republika

ff.osu.cz / alive.osu.cz